

TANULMÁNYOK

A magánhatalom, a sajtó és az Alkotmány

C. EDWIN BAKER*

Az állami beavatkozást nem korlátozó alkotmányokkal ellentétben a mi alkotmányunk kizárólag az állami jogsértésekkel szemben nyújt garanciát a legtöbb egyéni jog számára. Általános nézet, hogy a magánhatalomnak csekély köze van az amerikai alkotmányjoghoz, bármilyen szabályozási problémákat vessen is fel az azzal való visszaélés.¹ Alaposabb megfontolás után azonban a legtöbb kommentátor általában elismeri, hogy – tekintettel az állami cselekvésről alkotott fogalmunk változatosságára – e fogalom értelmezése bizonyos esetekben alkotmányossági szempontból igenis relevánssá teszi a magánhatalmat. Érvelésem szerint helytelen az az elgondolás, amely szerint a magánhatalom az alkotmányos értelmezés tekintetében korlátozott relevanciával bírna.

A magánhatalom nyilvánvalóan súlyos fenyegetést jelenthet a szabadságra, az egyenlőségre és más alapvető egyéni szabadságjogokra. Az Alkotmány kommentátorai eltérő mértékben ismerik fel ezt a tényt. Az pedig, hogy valamely kommentátort milyen mértékben foglalkoztat a magánhatalom kérdése, természetesen meghatározza azt is, hogy milyen mértékben hajlandó felismerni az állami cselekvést (state action). Alapfeltevésem szerint azonban az, hogy egy kommentátort aggaszt-e a magánhatalom problémája, vagy sem, jelentős mértékben kihat az alkotmányos rendelkezések általa vallott tartalmi értelmezésére. Mivel véleményem szerint ez így rendjén van, állításomból az következik, hogy a magánhatalom természetének alapos megértése – amelyre normatív történelmi, szociológiai és gazdasági tanulmányok révén tehetünk szert – elengedhetetlen az alkotmányjog 'helyes' értelmezéséhez. E tézisemet elsősorban annak vizsgálataival kívánom alátámasztani, hogy a magánhatalommal kapcsolatos aggályok hogyan befolyásolhatják – és hogyan kellene, hogy befolyásolják – a sajtószabadságnak az Első Alkotmánykiegészítésben rögzített garanciáját.²

* A szerző (1947–2009) a jogtudomány Nicholas Gallicchio professzora volt a University of Pennsylvania-n. A tanulmány eredetileg a *Constitutional Commentary* 1993-as évfolyamában jelent meg („Private Power, the Press and the Constitution”, 10 *Const. Comment.* 421); magyar fordítását a kiadó engedélyével közöljük.

¹ A „hatalom” kifejezés itt a hatalom birtokosának azon képességére utal, hogy mások felett ellenőrzést gyakoroljon, vagy olyan cselekedetek végrehajtására késztesen másokat, amelyeket a hatalomgyakorlás nélkül nem hajtanának végre. Másutt, Hannah Arendt nyomán, a hatalomnak jóval kevésbé instrumentalista fogalmát vizsgáltam, ti. az emberek azon képességét, hogy közösséget alkotva cselekedjenek. L. C. Edwin BAKER: *Human Liberty and Freedom of Speech*. Oxford University Press, 1989. 99.

² A sajtóval kapcsolatos elemzés – különösen a 2. és az 5. rész tartalma – C. Edwin BAKER *Advertising and a Democratic Press* (Princeton Press, 1993) c. írásán alapul, kibővíve az azonos címmel megjelent írást: 140 *University of Pennsylvania Law Review* (1992) 2097.

1. A magánhatalom és az Alkotmány

Az alkotmányjogászok első és felszínes válasza a magánhatalom jelentette esetleges veszélyekre az, hogy – néhány kivételtől eltekintve – alkotmányunk kizárólag az állami cselekvésre vagy annak hiányára vonatkozik. Ennek megfelelően a magánhatalom aggályos gyakorlása legfeljebb az alkotmányos rendelkezések hatályával – vagyis az alkotmányos rendelkezések hatálya alá tartozó jogalanyokkal és cselekményekkel – kapcsolatban vet fel kérdéseket, azonban nem érinti azok tartalmát.³ A magánhatalom aggályos gyakorlása esetén az alkotmányjogászok megállapíthatják az „állami cselekvés” tényét, amelynek alapján olyasmire alkalmazhatják az elismert alkotmányos normákat, ami egyébként feltételezhetően magántermészetű cselekvésnek minősülne.

Ez a gondolatmenet már kiindulópontját tekintve is félrevezető. A joghallgatók kezdetben általában úgy hiszik, hogy az „állami cselekvés kérdése” egy olyan objektív, bizonyításon alapuló kérdés, amellyel kapcsolatban az állami cselekvésre utaló jeleket, valamint a köz- vagy állami szféra és a magánszféra közötti határvonalat kell megkeresni.

A legtöbb szakértő azonban előbb-utóbb felismeri, hogy az ilyesfajta kutatások nem vezetnek sokra. Lényegében minden dolog az állami cselekvés tengerében lebeg.⁴ Éppen ezért az alkotmányelmélet tudósai gyakran arra jutnak, hogy általában nem az a kérdés, történik-e állami cselekvés, hanem az, hogy az állami cselekvés (vagy annak nyilvánvaló hiánya) elfogadható-e. Az igazi kérdés tehát minden esetben az alkotmányos normák tartalmi értelmezése. Mindazonáltal az állami cselekvés mégiscsak megtestesít és kiemel egy valós normatív aggályt. A magánautonómia, illetve az olyan területek megőrzésének fontossága, ahol a kollektív felelősségnek kisebb mértékben van helye, megfelelően ösztönzi a tartalmi értelmezést.

Az állami cselekvéssel kapcsolatos viták azonban a magánhatalommal kapcsolatos aggályok által befolyásolt értelmezési kontextusoknak csupán egy kis részét jelenítik meg. A magánhatalom korlátozására irányuló társadalmi igény két egészen különböző irányban mozdíthatja el az alkotmányossági elemzést: az alkotmányos normák alkalmazási körének kibővítése felé (állami cselekvés megállapítás révén) a magánhatalom megregulázása érdekében, vagy a magánhatalom alkotmányos védelmének korlátozása vagy átalakítása irányában annak érdekében, hogy e hatalom a jogalkotás ellenőrzése alatt maradjon.

³ Jellegzetesen realista módra e szimpóziumon David Strauss ezt a nézetet viszi tovább (noha messzebbre, mint amit én bölcsnek tartanék), amikor nemcsak azt veti fel, hogy a magánhatalom fenyegető aspektusaival kapcsolatos aggályok a polgárjogi küzdelem idején az állami beavatkozás szerepének túlzó felfogásához vezettek, hanem azt is, hogy ma az állami (legalábbis az önkormányzati) hatalomtól való félelem viszonylagos hiányának és az állam kísérletezésének kedvező eredményeinek (e vonatkozásban érdemes összevetni Harlan és Frankfurter által a tizennegyedik alkotmánymódosítással kapcsolatos vitában kifejtett nézeteit) az állami cselekvés fogalmának szűküléséhez kellene vezetniük, legalábbis annyiban, hogy abba ne értsük bele a helyi kormányzatok tevékenységeinek legalább egy részét. David A. STRAUSS: *State Action After The Civil Rights Era*. 10 *Constitutional Commentary* (1993) 413.

⁴ Bár különböző módon, de mind Larry Alexander, mind Michael Seidman hozzászólásai e szimpóziumhoz erre a következtetésre jutnak. Larry ALEXANDER: *The Public/Private Distinction and Constitutional Limits on Private Power*. 10 *Constitutional Commentary* (1993), 363.; Louis Michael SEIDMAN: *The State Action Paradox*. 10 *Constitutional Commentary* (1993) 363.

A második értelmezési irány egyre elterjedtebb az alkotmányjog legkülönbözőbb területein. A leginkább nyilvánvaló példák a tulajdonnal kapcsolatban hozhatók fel. E területen az alkotmányjog végül a populáris politika és társadalomelmélet nyomába szegődött, jóllehet egyes konzervatív tudósok és republikánus tisztviselők szívük szerint visszahoznák a Lochner-ügy idején fennálló állapotokat, és a gyakorlatilag minden más nyugati demokráciában bevezetett programokat nem pusztán értelmetlennek, hanem egyenesen alkotmányellenesnek tartják. Az alkotmányértelmezés és az ítélkezési gyakorlat idővel belátta, hogy a tulajdon egyes fajtái – különösen a cseréértékkel rendelkező tulajdon vagy a kereskedelmi tulajdon – a magánhatalom gyakorlásának olyan formáit vonják maguk után, amelyek gyakran ellentétesek a társadalmi értékekkel és a kollektív jóléttel. Ez a felismerés hozzájárult a tulajdonnal kapcsolatos alkotmányos garanciák – köztük a jogszerű eljárás elve, a kisajátítási záradék, a szerződéses szabadságra vonatkozó záradék és az egyenlő védelem elve gazdasági alkalmazása – megszorító értelmezésének előmozdításához. Ezzel szemben a tulajdon történelmi szerepe a magánszféra autonómiájának és biztonságának – mind az állami, mind pedig a magánhatalommal szembeni – védelmében továbbra is motiválja az alkotmány kiterjesztő értelmezéseit. Így például e hagyományosan tulajdonnal kapcsolatos értékek ösztönzik az alapvető jóléti minimumra vonatkozó garancia elismerését, illetve megkövetelik az állam és a magánszemélyek közötti kapcsolat ellenőrzésének alkotmányellenességére vonatkozó feltételek kialakítását. Lehet amellet érvelni, hogy a tulajdon újabb formáinak alkotmányos védelme jelentőséggel bír a hagyományos magántulajdonhoz ideológiailag kapcsolódó alapvető értékek megőrzésében, míg a piacon a mások fölött gyakorolt magánhatalom eszközeként használt hagyományos tulajdon védelme ma éppen ezeket az értékeket ássa alá.⁵ Bizonyos értelemben az értelmezési keretek változásával – vagyis jelen esetben a magánhatalom okozta esetleges problémák túlértékelésével – párhuzamosan a liberális elköteleződésnek megfelelő intézményi keretek csaknem a visszajukra fordulhatnak (ahogyan idővel John Stuart Mill is arra jutott, hogy liberalizmusa esetleg arra szorul, hogy bizonyos szocialista elemekkel egészüljön ki).⁶

Az alkotmány egészének vizsgálata helyett jelen írásom céljának jobban megfelel, ha a vizsgáldást az Első Alkotmánykiegészítésre korlátozom, és mindenekelőtt a Sajtózáradékra (Press Clause) összpontosítok. Ezen túlmenően azonban a magánhatalommal szembeni aggályok fellelhetők a szabad vallásgyakorlás, az egyesülési jog, sőt még a szólásszabadság értelmezésével kapcsolatos viták gyökerei között is. Először is azt ismertetem, hogy miként veszélyezteti a magánhatalom a sajtószabadságot. Ezt követően e fenyegetést szembesítem a magánhatalommal kapcsolatban az Első Alkotmánykiegészítés biztosította jogok vonatkozásában felmerülő problémákkal. Mindezek alapján javaslatot teszek arra nézve, hogy a magánhatalommal kapcsolatos aggályok milyen irányba terelhetik – és kellene terelniük – a Sajtózáradék értelmezését.

⁵ C. Edwin BAKER: Property and Its Relation to Constitutionally Protected Liberty. 132 *University of Pennsylvania Law Review* (1986) 741.

⁶ Mill hangsúlyosan egalitárius vonzalmi egyértelműen kihatottak a magántulajdon rendszerének reformjára vonatkozó nézeteire, és az olyan elemek bevezetésére, amelyekre ma mint a jóléti államra tekintünk. Önéletrajának azon állítását, miszerint „a folyamatos fejlődés eszméje (...) alapján a szocialisták közé tartozónak vélhetnek bennünket” Lionel ROBBINS tárgyalja a *Theory of Economic Policy in English Classical Political Economy* c. művében (Macmillan, ²1978. 151–168.).

2. A magánhatalom és a sajtó

Az Alkotmány legtöbb hazai és külföldi kommentátorához hasonlóan a „sajtószabadság” kifejezést úgy értelmezem, mint ami nem csupán az írott kommunikációt, hanem egy intézményt, egy sor gazdasági és nem gazdasági vállalkozást védelmez, amelyek a nagyközönséghez szólnak, illetve bizonyos esetekben a nagyközönséggel kommunikálnak. Az Alkotmány Sajtózáradéka e vállalkozásoknak egy sor védelmet nyújt az állami korlátozással szemben. Mindazonáltal – legalábbis a liberális elmélet szerint – az intézményeknek (az emberektől eltérően) végső soron csupán instrumentális értékük van, önmagukban nem bírnak értékkel. Az intézmények értéke csak abban ragadható meg, hogy miként szolgálják az emberi érdekeket. Feltételezem, hogy a sajtó alkotmányos védelmét az indokolja, hogy a szabad sajtó különlegesen fontos a tág értelemben vett demokrácia működése szempontjából. Vagyis, konkrétan, az alkotmánynak támogatnia kell a sajtót azon feladata ellátásában, hogy visszatartó erőt képviseljen az állami visszahatásokkal szemben, fórumot teremtsen a nyilvános, kulturális és politikai viták, illetve a kisebb csoportok önazonosságának kialakítása számára, továbbá kulcsfontosságú szerepet töltsön be a politikai és társadalmi mozgósításban, és széleskörűen kielégítse az embereknek az állam befolyásától független tényekre, jövőképre és iránymutatásra vonatkozó igényét.

Az állam által nem korlátozott – az állammal való szembenállásra és annak leleplezésére irányuló – magánhatalom testesíti meg talán legpontosabban a sajtószabadság igazi értelmét. Az Alkotmány garantálja a sajtó mint az állam ellenőrzésétől független hatalmi centrum védelmét annak érdekében, hogy az ellensúly szerepét tölthesse be az állammal szemben. Ennek megfelelően a sajtószabadság az állami felügyeletről vagy az állam torzító befolyásától való mentességet – és csakis azt – jelenti, bár nem ez a legbölcsebb vagy legerőteljesebb értelmezés. Intézményként a sajtó nem más, mint számos magánhatalmi központ együttese. A jogrend befolyásolhatja e különböző, néha ellentétes erők egymáshoz viszonyított szerepét és erejét. Állítanom az, hogy – az adott körülményektől függően – ezen erők némelyike (elsősorban a tulajdonosok és a magánhirdetők) gyakran indokolatlan béklyót jelentenek a sajtó teljesítménye szempontjából, és ezáltal gátolhatják a sajtószabadságot. E nézet értelmében a sajtószabadságot az állam és a magánhatalom egyaránt alááshatja. Azt állítom továbbá, hogy ez a megállapítás nem csupán analitikusan igaz, hanem széles körben ismert is.

Az a gyanúm, hogy ebben az országban a legtöbb ember (talán a legtöbb alkotmányjogász kivételével) a sajtószabadság megsértésének tekinti, ha egy konglomerátum tulajdonosa – például egy atomerőművek gyártásával foglalkozó társaság – a tulajdonában álló tévéhálózaton keresztül pozitív híreket tesz közzé az atomenergiával kapcsolatban, a negatívumokról azonban nem tudósít,⁷ vagy ha egy tulajdonos nem hajlandó megjelentetni egy leleplező cikket az egyik legfontosabb hirdetőjével kapcsolatban. Az utóbbi esetben még nagyobb sérelmet szenved a sajtószabadság, ha az említett tulajdonos el is bocsátja a tudósítót.⁸ Általánosabb érte-

⁷ Martin A. LEE – Norman SOLOMON: *Unreliable Sources: A Guide to Detecting Bias in News Media*. Carol Publishing Group, 1990. 77–80.

⁸ Az elbocsátások szemléletes példáival kapcsolatban l. John R. LOGAN – Harvey L. MOLOTCH: *Urban Fortunes: The Political Economy of Place*. University of California Press, 1987. 73.; Ben H. BAGDIKIAN: *The Media Monopoly*. Beacon Press, ⁴1992. 37. Bagdikian tudósítása szerint „az Amerikai Lapszerkesztők Szövetsége által végzett

lemben, a sajtószabadság egyik elfogadott értelmezése sérül minden olyan esetben, amikor a hatalom – akár állami, akár magánhatalomról van szó – gyakorlása által információt tartanak vissza vagy ferdítenek el, feltéve, hogy mindez nem újságírói-szakmai okokból történik, illetve, ha mindez a nyilvánosságnak a tudósításhoz fűződő érdekével ellentétes. A sajtószabadság ilyen értelmezése a védett intézményt elsősorban a szerkesztőkkel és újságírókkal, illetve azok szakmai értékítéletével azonosítja, nem pedig a tulajdonosokkal. Ebben az értelmezésben a válasz a Jerome Barron által feltett fogás kérdésére – „sajtószabadság, de kinek?”⁹ – a legáltalánosabb értelemben az, hogy a szabadság garantálásának célja a közérdek előmozdítása. A gyakorlatban ez a nézet azonban azt feltételezi, hogy a nyilvánosságot legjobban az állami és magánhatalom által állított cenzori korlátoktól szabad újságírói intézmények szolgálják.¹⁰

Annak felismerése, hogy a magánhatalom is képes korlátozni a sajtószabadságot, nem ütközik semmiféle alapvető fogalmi akadályba a Németországhoz hasonló országokban, ahol a sajtószabadság alkotmányos garanciája nem korlátozódik az állami cselekvés területére. A német jog felismerte, hogy az Alkotmányon alapuló sajtószabadságot megkurtíthatják a tulajdonosok vagy az olyan üzleti magándöntések is, amelyek eredményeképpen a kereskedelmi televíziók elszívják az újságok fenntartásához szükséges reklámbevételeket. Bizonyos német törvényjavaslatok még messzebbre mentek a magánhatalommal szembeni védelem érdekében. Értelmezésem szerint¹¹ a német szociáldemokraták azért támogatják az újságok mentesítését a munkajognak a munkavállalói részvételi jogokra (együttdöntés) vonatkozó szabályai alól, mert a munkavállalói részvételi jogok korlátoznák a lapok újságírói szabadságát azáltal, hogy a (nem újságíró) alkalmazottainak – vagyis az újság fizikai, adminisztratív és terjesztési dolgozóinak – beleszólást engednének az újságírói tevékenységbe. A szociáldemokraták álláspontja szerint azonban ugyanezen logika mentén a sajtót függetleníteni kell a tőke, a tulajdonosok befolyásától is. Jóllehet a szociáldemokraták jogalkotási javaslatát nem fogadták el, Németországban – és másutt – tökéletesen értelmes és széles körben elfogadott az az elgondolás, hogy a sajtószabadság az újságírói tevékenység, nem pedig a tulajdonosok szabadságát jelenti.

Ezek szerint tehát a sajtószabadság széles körben elterjedt fogalma értelmében lehetséges, hogy e szabadságot a magánhatalom korlátozza. Empirikus állításom az, hogy a magánhatalom hatására a sajtó túlságosan visszafogottá válik a korrupció és az állami, illetve még inkább a magánhatalommal való visszaélések leplezésében, elveszíti sokszínűségét, viszonylagos érzéketlenséget tanúsít a társadalom jelentős rétegeivel szemben, és sokkal inkább a politikai passzivitást, semmint a közügyekben való részvételt bátorítja. E tényállítás alapos bizonyítást kíván, ám ha helyesnek bizonyul, akkor felmerül a kérdés, hogy a jog eszközeivel javítható-e a helyzet.

felmérés eredményei szerint az újságláncoknál dolgozó szerkesztők 33%-a úgy nyilatkozott, hogy nem mernének megjelentetni az anyacégük érdekeit sértő hírt. Uo., 30.

⁹ Jerome A. BARRON: *Freedom of the Press for Whom?* Indiana University Press, 1975.; Jerome A. BARRON: *Access to the Press – A New First Amendment Right*. 80 *Harvard Law Review* (1967) 1641.

¹⁰ BAKER i. m. (1. lj.) 250–271. L. Clyde HABERMAN: *Israeli Court Limits Publisher's Power Over Staff*. *New York Times*, 1993. május 16., 12. (A szerkesztők és tudósítók dicsérték az izraeli bíróság döntését, amely megtiltotta, hogy a kiadó korlátozza szólásszabadságukat).

¹¹ Ez az értelmezés az említett eseményekben részt vevő Fritz Kubler professzorral 1991-ben folytatott beszélgetéseimen alapul.

Ha a válasz erre a szabályozási kérdésre ugyancsak igenlő – ahogyan szerintem az –, úgy a magánhatalom problémája keresztezi az alkotmányjog területét. A felvetett kérdés az, hogy a sajtószabadság előmozdítására irányuló jogi beavatkozás valóban e szabadság alkotmányellenes korlátozását jelentené-e, ahogyan azt a médiaipar képviselői rendszeresen hangoztatják.

Mielőtt azonban továbblépnénk az alkotmányossági kérdéshez, térjünk vissza az imént tett empirikus állításhoz! Lehetséges, hogy a magánhatalom – különösen a hirdető és a tulajdonosok hatalma – mégsem korlátozza a sajtó szabadságát és a demokratikus társadalom szolgálatára irányuló készletét. A magánhatalom jóindulatának jogtudói körökben hangoztatott leggyakoribb magyarázata úgy hangzik, hogy az ország elképesztő számú médiaorgánuma összességében a piaci keresletnek igyekszik megfelelni, ezáltal pedig többé-kevésbé az alkotmány által értékelt teljesítményt nyújtja.¹² Másképpen fogalmazva, a szokásos érvelés szerint a szabályozatlan piacok általában arra kényszerítik a vállalkozásokat, köztük a sajtót, hogy az emberek által értékesnek ítélt termékeket állítsanak elő. Az érvelés szerint autoriter és/vagy paternalista minden arra irányuló erőfeszítés, hogy a vállalkozások az emberek által értékesnek ítélt termékektől eltérő termékeket állítsanak elő. E védekezés szerint a piacorientált teljesítmény kritikusai hajlamosak az elitizmusra és szubjektivizmusra, illetve gondolkodásuk paternalista, éppen ezért vélekedéseik nem képezhetik az alapját semmiféle, a sajtóra irányuló állami beavatkozásnak. A szabad sajtó helyesen értelmezve szabad piacot jelent.

E bevett gazdasági érv azonban súlyos hibáktól terhes. Általánosságban véve, a média teljesítményének nem lehet megfelelő mércéje a fogyasztói igények piaci kifejeződésére történő pusztá reagálás. Léteznek például olyan (gyakran inkább politikailag, mint a piacon keresztül kifejezésre jutó) másodlagos igények a nyilvános viták terei és az oktatást és felvilágosítást előmozdító intézmények iránt, amelyek nem jelennek meg a piacon kifejeződő 'mágnvágyakban'. Ezen túlmenően, annak a mögöttes igazolása, hogy a preferenciákat 'gyakran' megfelelő iránymutatásnak tekintik a szabályozás számára, úgy szól, hogy a preferenciák az emberek tapasztalatainak eredményeit és az általuk egy etikailag védhető környezetben lefolytatott vitákat tükrözik, amely környezet megadja a lehetőséget a vágyak vagy preferenciák tájékozott és tudatos alakítására. Másképpen fogalmazva: a megfelelően szabad és demokratikus média megléte előfeltétele, nem pedig eredménye annak, hogy a preferenciák piaci kifejeződését jó okkal megbízhatónak tekinthessük.

Még ha a piaci modell általánosságban megfelelő mércét teremt is a teljesítmény értékeléséhez, a médiapiacra történő alkalmazása esetén – a médiapiac empirikus sajátosságai miatt – ez a modell súlyos működési zavarokhoz vezet. E zavarok egy része a szabad sajtó által a demokráciának tett szolgálat lényegét érinti. A továbbiakban a médiapiac számos sajátosságai közül négyet emelek ki e működési zavarok szemléltetése céljából.

Mindenekelőtt, a piac, előrelátható módon, lényegesen torzabb elosztást teremt a média területén, mint a legtöbb más területen; a média- és kulturális termékek alapvető fontossággal

¹² Egy másik érv, amely – legalábbis erős formájában – véleményem szerint szintén hibás, úgy szól, hogy a hírgyártás különböző mesterségbeli, szakmai és technikai követelményei oly mértékben meghatározók a média teljesítményére nézve, hogy ahhoz képest a tulajdonosok és hirdetői befolyása jobbra jelentéktelennek tekinthető. Ezt az érvelést egy későbbi írásban terveztem tüzetesebben megvizsgálni.

bírnak az állampolgárok által hozott döntések és a demokratikus részvétel tekintetében. Indokolt lehet tehát e javak elosztásánál inkább a szavazati jog vagy az oktatás terén alkalmazott mintát használni, vagyis a javakat a hozzáférés viszonylagos egyenlősége alapján, nem pedig a piaci modell szerinti fizetési hajlandóság vagy fizetőképesség alapján kéne elosztani. Jóllehet jómagam meglehetősen meggyőzőnek találom, egyelőre tegyük félre ezt az egyenlőségen alapuló álláspontot. Annyi azonban így is bizonyos, hogy a szegényekre nem kellene nagyobb mértékben kiróni az általuk áhított médiatermékek költségeit, mint amilyen mértékben a gazdagokkal megfizettetik az általuk kedvelt termékek költségeit.¹³ Márpedig a jelenleg létező médiapiacba nagyon is beépült ez az egyenlőtlenség, a vagyonosok támogatása.

A hír- és véleménytermékek költségeinek java részét a hirdetőik fizetik meg, márpedig a piaci elmélet szerint azok, akik fizetnek érte, jelentős mértékben meghatározzák a létrejövő terméket. Az olvasóktól származó bevétel gyakran még az újsághoz szükséges papírt és nyomdafestéket sem fedezi. Az újságok jellemzően úgy képesek fedezni a költségeiket, illetve némi haszonra szert tenni, hogy olvasóikat eladják a hirdetőknak. A hirdetőik számára a különböző médiafogyasztók értéke is különböző. A hirdetőik ugyanis többet hajlandók fizetni, vagyis nagyobb mértékű „olvasónkénti” támogatásban hajlandók részesíteni azokat a médiatermékeket, amelyek a tehetősebb rétegek számára készülnek, mint azokat, amelyek a szegények számára. A különböző olvasók eltérő értékét a hirdetőik szemében alighanem a *Los Angeles Times* kiadójának, Otis Chandlernek egy megjegyzése tükrözi a legjobban, aki szerint ha több figyelmet fordítana a lap a kisebbségi ügyekre, „annak pénzügyileg nem lenne értelme (...) hiszen az a közönség nem rendelkezik megfelelő vásárlóerővel és nem reagál az olyan hirdetésekre, amik nálunk megjelennek.”¹⁴ A ‘veszély’ abban áll, hogy ha az újság a kisebbségi közönség számára fontos hírekről tudósítana, akkor az adott közönség tagjai esetleg vásárolni kezdenék a terméket. Azt hiszem, ugyanezre gondolt a *New York Times* egyik marketingvezetője, amikor azt mondta, hogy a *New York Times* „nem próbálja eladni magát a csürhének.”¹⁵ A Gannett – az egyik jelentős méretű és leginkább nyereséges lánc – az egyes példányok árának felemelése mellett döntött annak érdekében, hogy a terjesztési bevétel növelése mellett megszabadulhasson kevésbé értékes olvasóitól.¹⁶

A televízióban és a nyomtatott sajtóban a hirdetések a viszonylagos jólétben élők számára készülő médiatermékeket támogatják, tovább fokozva ezzel a vagyon egyenlőtlen társadalmi eloszlásába eleve beágyazott egyenlőtlenséget. E ‘kombinált termék’ – vagyis a közönségnek értékesített médiatermékek és a hirdetőknak értékesített közönség – fokozza a média részrehajlását azok felé, akik viszonylagos jólétben élnek. Jóllehet e részrehajlás pontos társadalmi és politikai következményei nem ismertek, bizonyos hozzávetőleges előrejelzéseket lehet tenni. A viszony-

¹³ Az itt következő érvelés hallgatolagos előfeltevése az – amit jelentős mennyiségű empirikus bizonyíték támaszt alá –, hogy a médiatermékekkel kapcsolatban nem csupán különböznek az „ízlések”, hanem azok különbözősége részben korrelál a jövedelmi és személyes vagyoni helyzettel (ahogyan a fajjal és etnikummal is).

¹⁴ Stephen BATES: *If No News, Send Rumors*. St. Martin's Press, 1989. 198–199. Másutt Chandler azt mondta, hogy a *Los Angeles Times* „önkéntesen csökkentette a lap terjesztését az alacsony jövedelmű olvasók körében”, mert „az amerikai újságkiadás a hirdetésekben, nem pedig a példányszámon alapul.” BAGDIKIAN i. m. (8. lj.) 116.

¹⁵ William B. BLANKENBURG: *Newspaper Ownership and Control of Circulation to Increase Profits*. 59 *Journalism Quarterly*. 390., 392. (Idézi Donald Nizen, *Editor & Publisher*, 1981. január 3., 15.).

¹⁶ Uo., 393–394.

lag vagyonos rétegeket megszólító tartalom előállításának támogatása abba az irányba hat, hogy e rétegek tagjai tájékozottabbak lesznek és nagyobb valószínűséggel vesznek részt a politikai folyamatban, mint a viszonylag szegényebbek.

A piaci modell szerint működő médiaiparral kapcsolatos második probléma a médiaipar általános szerkezetét és termékeit érinti. A problémát a nyomtatott sajtóval, vagyis a politikai szempontból minden bizonnyal legnagyobb fontosságú médiával kapcsolatban szemléltetem.¹⁷ Egy napilap kiadásával kapcsolatos költségek jelentős része – az újságírók, szerkesztők, hírszolgálatok stb. költsége – már az első példány előállításakor felmerül. Elsősorban ez okozza, hogy minél magasabb a lap példányszáma egy adott földrajzi területen, annál alacsonyabb a lap példányonkénti költsége. Az ilyen jellegű csökkenő költség miatt fordul elő gyakran, hogy egy vállalkozásból természetes monopólium válik. Ugyanakkor az emberek eltérő érdeklődése a hírek, a vélemények és a jövőképek iránt egymással versenyző termékekre – például különbözőképpen szerkesztett újságokra – teremt keresletet. A versengő és egymástól eltérő termékek iránti igény előrelátható módon ténylegesen vagy potenciálisan monopolisztikus versenyt eredményez. Ilyen monopolisztikus verseny volt tapasztalható a századforduló idején, amikor a legtöbb nagyvárosban egymással versengő napilapokat találhattunk. A huszadik század során azonban e verseny folyamatosan gyengült. Ma már csak maroknyi olyan város akad, ahol egynél több, különböző tulajdonossal és üzemeltetővel működő napilap létezik.

A monopolisztikus versenynek van egy érdekes, szabályozási szempontból releváns sajátossága. Feltételezve, hogy egy vállalkozás nem képes hatékony árdiszkriminációra, egy 'új' monopolisztikusan versenyképes termék bevezetése elegendő mértékben csökkentheti a keresletet a korábban életképes termékek iránt ahhoz, hogy ez utóbbiak a továbbiakban már *annak ellenére* ne legyenek gazdaságosak, hogy létezésük még mindig több értéket termel – az emberek fizetési hajlandósága alapján –, mint amennyibe kerülnek.¹⁸ Mi több, ha az ilyen monopolisztikus verseny miatt nyereségességüket elvesztő termékek keresleti görbéje viszonylag meredek – vagyis még mindig igen nagyra értékeli őket –, de már csak egy viszonylag kis csoporton belül, míg az újonnan bevezetett termék keresleti görbéje viszonylag lapos, akkor az új termék bevezetése nagy valószínűséggel a fogyasztói többlet visszaeséséhez, vagyis a (fizetési hajlandóság alapján mért) megtermelt 'érték' csökkenéséhez vezet. Azaz – a gazdasági szaknyelv helyett politikailag releváns fogalmakkal élve – az egyes médiatermékek versenysikere csökkentheti a médiatermékek összességének sokszínűségét *még akkor is*, ha a fogyasztók többre értékeli a média sokszínűségét a domináns termékénél. Másutt már érveltem amellett, hogy ez a helyzet valószínűleg már bekövetkezett a médiapiacra, mégpedig elsősorban a hirdetések befolyása miatt.¹⁹ Azaz,

¹⁷ John P. ROBINSON – Mark R. LEVY: *The Main Source: Learning from Television News*. Sage Publications, 1986.

¹⁸ Vagyis az új termék bevezetése miatt a régi termék keresleti függvénye lefelé tolódik, azaz a keresleti görbe minden pontja alacsonyabb lesz az átlagos költséggörbenél annak ellenére, hogy adott vételár mellett a keresleti függvény alatti terület (a megtermelt érték) magasabb a terméknek az adott áron történő előállítása költségénél.

¹⁹ BAKER i. m. (2. lj.). A hirdetések szerepe több különböző dinamika működését tükrözi, így azt is, hogy az olvasóknak a termék sokszínűsége iránti igényének kielégítésére irányuló ösztönzés azzal párhuzamosan csökken, ahogyan csökken a média bevételeinek ezen igény kielégítéséből származó hányada, és nő a hirdetésekbe befolyó bevétel aránya.

a piaci folyamatok gazdasági értelemben valószínűleg a piac működési zavaraihoz, társadalmi-politikai értelemben pedig a hírek és jövőképek homogenizálódásához vezettek.

A harmadik problémát az az előfeltevés jelenti, amely szerint a piac hatására a média érzékenyebbé válik a nagyközönség – pontosabban a nagyközönség vásárlóképes részének – igényei iránt. Empirikus gazdasági vizsgálatok, iparági önértékelések és a médiaiparral, különösen az újságokkal kapcsolatos tudományos elemzések is arra a következtetésre jutottak, hogy ez az előfeltevés alapvetően hamis. A versenykényszer szemmel láthatólag nem csökkenti hatékonyan az újságok nagyfokú döntési szabadságát azzal kapcsolatban, hogy milyen minőségű és irányultságú tartalmat tesznek közzé.²⁰ Számos komoly megfigyelő szerint egyes médiacégek igen, mások azonban nem használják fel e döntési szabadságot arra, hogy a társaság közérdekkel kapcsolatos eszményeit szolgálják, ahelyett, hogy a vállalkozás nyereségességét maximalizálnák minden lehetséges módon. Akárhogyan is, e széles körben felismert döntési szabadság teszi a tulajdonviszonyok és az ellenőrzés sajátosságait alapvető fontosságúvá annak megítélésében, hogy a média mennyire hatékonyan szolgálja a sokszínű társadalmat. Konkrétan: a meglévő koncentráció és a tulajdonosi viszonyok sokszínűségének hiánya azt sugallja, hogy a média valószínűleg nem lesz képes azon demokratikus funkciók ellátására, amelyek igazolnák alkotmányos védelmét.

Negyedszer, a piaci modell csak abban a mértékben eredményezi az állítólagos előnyöket, amennyire a vásárló képes pontosan értékelni a kapott terméket. Ha az olvasó az újságírók legjobb szaktudása szerint válogatott és bemutatott aktuális híreket szeretné megvásárolni, ugyanakkor nem áll rendelkezésére 'olcsón' elérhető információ azzal kapcsolatban, hogy a híreket nem manipulálták-e annak érdekében, hogy elfedjék a hirdetőket vagy a tulajdonosok titkolt gazdasági vagy ideológiai kívánalmait, akkor a piac ki van téve a visszaéléseknek. (Más területeken e nehézségekre adnak jogi választ a csalásra vonatkozó jogszabályok és – bizonyos hivatások esetében – a bizalmi kötelezettség és felelősség.) A piaci zavarok mindaddig bekövetkeznek, amíg a médiavállalkozások gazdasági vagy egyéb érdeke, hogy ne a kívánt terméket nyújtsák. Ha a hirdetőket vagy a tulajdonosok kellőképpen értékeli a „torzításokat”, akkor a média abban az esetben termeli a legnagyobb nyereséget, ha „eladja magát”. A legjobb (gazdasági) eredményt pedig akkor éri el a média, ha meghajol e magánérdekek előtt, azonban titokban tartja behódolásának tényét, és a nagyközönség felé az „integritás és szakmaiság” letéteményeseként lép fel. Ez a gazdasági magyarázat arra, hogy a média miért hangsúlyozza folyamatosan a nyilvánosság előtt újságírói függetlenségét és integritását – azt, hogy szigorúan kettéválasztják működésük újságírói és gazdasági részét. Az ezzel kapcsolatban olcsón elérhető és értékelhető nyilvános információk hiánya képezi a visszaélések vagy – gazdasági értelemben – a piaci zavarok alapját.²¹

A fent felvázolt négy probléma mindössze ízelítő azokból a tényezőkből, amelyek miatt valószínűtlen, hogy a piac egy demokratikusan felelős médiát hozzon létre. Ezeket a problémá-

²⁰ E mérlegelési szabadság logikusan következik a napilámpa bizonyos sajátosságaiból, így például abból, hogy a jellemzően helyi monopólium miatt az üzemi (üzleti) tevékenység eredménye jóval nagyobb, mint más iparágak esetében: általánosan elterjedt a 20%-os mérték, de gyakran messze meghaladja a 30 százalékot is. Jonathan KWITNY: The High Cost of High Profits. *Washington Journalism Review*, 1990. június 19. L. pl. James N. ROSSE: Economic Limits of Press Responsibility. 56 *Studies in Industry Economics* (1975).

²¹ E problémával kapcsolatban természetesen jelentős mennyiségű információ áll a nyilvánosság rendelkezésére; egyes médiaszervezetek hitelessége például egészen nyilvánvalóan csekély.

kat általában a hirdető befolyása okozza, illetve (még gyakrabban) súlyosbítja. Hasonlóan, a tulajdonosok döntési szabadsága miatt kiletük – hiszen egyre nagyobb médiakonglomerátumokról van szó – és ennek megfelelő érdekeik alapvetően meghatározzák azt, hogy mennyire valószínűsíthető, hogy a média betölti a demokrácia számára értékes szerepét. A tulajdonosok döntési szabadságával kapcsolatos aggályt fokozza, hogy a médiapiac szerkezete rendszeresen feszültséget teremt a nyereségérdekeltség, az újságírói szakmaiság, valamint a demokrácia szolgálata között. Egy mélyrehatóbb vizsgálat fel tudná tární azon további tényezőket, amelyek révén a magánhatalom jelenlegi eloszlása és előjogai kiszámíthatóan a sajtó sokszínűségének, a fennálló renddel szembeni kritikus állásfoglalásának és a szükséges vagy kívánatos változásokban betöltött előmozdítói szerepének csökkenését okozzák ahhoz képest, ami a demokratikus elmélet szerint kívánatos volna.

3. Az alkotmányról még egyszer – az egyesülés és a vallás szabadsága

A magánhatalommal való visszaélés kérdése egy sor értelmezési problémához vezet számos alkotmányos rendelkezéssel, így az Első Alkotmánykiegészítés egyéb részeivel kapcsolatban is. A racionalizmusra és individualizmusra fektetett liberális hangsúly az összehangolt cselekvéssel szembeni liberális félelemmel karöltve a gyülekezési és egyesülési szabadság értelmezését hajlamos leszűkíteni kizárólag azokra az egyesületekre és társulásokra, amelyek a szólásszabadság védelmében működnek a gondolatok nagy nyilvánosság előtti közlésének elősegítése érdekében²² (illetve a személyes kapcsolatok alkotta egyesületekre az Alkotmány szavatolta személyiségi jog tekintetében).²³

Az egyesülési és gyülekezési szabadság ilyen értelmezése túlságosan korlátozott. A szabadság elvi fogalma megköveteli – és az Első Alkotmánykiegészítéssel kapcsolatos egyes bírósági döntések el is ismerik – az olyan önkéntes egyesületek alkotmányos védelmét, amelyeket az emberek azért hoznak létre, hogy cselekedjenek, különböző értékeket képviseljenek és különböző célokat érjenek el. Az ilyen egyesületek magánhatalmi központokként működnek – éppen ez a védelmük mellett szóló egyik érv.²⁴ Hatalmi központokként ugyanakkor az egyesületek fenyegetést jelenthetnek számos társadalmi célkitűzésre és értékre, így egyebek mellett a szabadságra, még abban az esetben is, ha éppen arra való hivatkozással követelnek védelmet, hogy ők maguk a szabadság megnyilvánulásai. Ez az ellentét képezi az egyik legnehezebben kezelhető problémát az alkotmányjog területén.

²² A gyülekezési és egyesülési szabadsággal kapcsolatos megjegyzések alapja: BAKER i. m. (1. lj.) 86., 132–134., 223–224., 316–317., 18. lj.

²³ A „magán” és a „nyilvános” közötti megkülönböztetés nem tűnik egyértelműnek John Witherspoon felsorolásában (akinek az előadásain James Madison is részt vett) olyan alapvető emberi jogként, amely alapján minden embernek „joga van szándéka szerint bárkivel társulni, akit e célra (kényszerítés nélkül) megnyer – ide tartozik a házasodás joga.” David RICHARDS: *Toleration and the Constitution*. Oxford University Press, 1986. 233. és jegyzetek.

²⁴ L. fentebb, 1. lj.

Anélkül, hogy megpróbálnánk feloldani a probléma komplexitását, több célra vezető megközelítést is említhetünk. Először, a bíróságok hagyományosan alacsonyabb mértékű védelemben részesítik a gyülekezeteket és egyesületeket az állami beavatkozással szemben három, egymást részben átfedő területen. A kereskedelmi vagy piacorientált egyesületek gyakorlatilag semmiféle védelemben sem részesülnek. Esetenként a bíróságok akkor is engedélyezik a beavatkozást az egyesületek és gyülekezetek vonatkozásában, ha ezek léte jelentős mértékben arra irányul, hogy kényszerítő vagy instrumentális hatalmat gyakoroljanak a kívülállók fölött ahelyett, hogy mások elnyomása nélkül segítenék elő a tagok közös céljait és tevékenységeit. Valamint helyénvaló lehet a beavatkozás abban az esetben is, ha az egyesülésben való tagságot olyan lehetőségek elérésének előfeltételül szabják, amelyeknek egy demokratikus társadalomban nem kizárólagos alapon is elérhetőnek kellene lenniük, illetve abban az esetben, ha a tagság egyebek miatt nem önkéntes. E három esetkor megfontolása során érdemes felidézni, hogy egy piacgazdaságban a gazdasági vállalkozások instrumentális hatalmat gyakorolnak az emberek fölött;²⁵ a nem az önkéntességen alapuló vagy az alapvető lehetőségekhez való hozzáférés előfeltételét képező társulások pedig – nem-konszenzuális befolyásuk révén – hatalmat gyakorolhatnak a tagjaik fölött. Az ilyen jellegű hatalmak léte igazolhatja a jogi beavatkozást az egyébként önkéntes egyesülésekkel szemben.

Másodszor, az olyan esetekben, amikor bizonyos mértékű állami beavatkozás igazolható, gyakran lényeges szempont a beavatkozás jellege vagy célja (jóllehet a profitorientált gazdasági társaságok esetében a jogalkotó gyakorlatilag bármilyen, a közjóra irányuló elgondolása általában elegendő a beavatkozás igazolására). A leginkább helyénvaló és jogszerű célkitűzés arra irányul, hogy az egyesületeket a helyi demokratikus kormányzatokhoz tegye hasonlóvá²⁶ – azaz, az arra törekvő beavatkozások, hogy a tagságra ne vonatkozzanak diszkriminatív feltételek, a tagoknak pedig garantálják a demokratikus jogokat. Számos munkajogi rendelkezés példázza az ilyen típusú beavatkozásokat.

A magánhatalommal való visszaélés lehetősége összetettebbé teszi a vallás szabad gyakorlására irányuló igények kérdését is. Még Scalia bíró arra irányuló erőfeszítéseitől eltekintve is, hogy a Szabad Vallásgyakorlási Záradékok (Free Exercise Clause) jórészt megfossza a lelkiismereti parancsok által vezérelt viselkedés védelme vonatkozásában fennálló jelentőségétől,²⁷ a szabad vallásgyakorlás iránti igények gyakran azért hiúsulnak meg, mert féltő, hogy az ilyen igénnyel fellépő fél jogtalan mértékű magánhatalomra tenne szert. Az implicit módon paternalisztikus értékítéleteken alapuló jogszabályokkal szembeni és szabad vallásgyakorlásra alapuló kritikákkal rokonszenvező liberálisok jelentős része kevésbé tartja elfogadhatónak az olyan, úgyszintén a vallásgyakorlás szabadságán alapuló követeléseket, melyek arra vonatkoznak, hogy egy vallási csoportnak (vagy annak tagjainak) jogában áll hatalmat gyakorolni mások felett.

²⁵ BAKER i. m. (1. lj.) 210–218.

²⁶ E megfontolások bizonyos jogi precedensek figyelmen kívül hagyása mellett szólnak. Így pl. a bíróságnak engedélyeznie kellett volna a szakszervezeti tevékenységet az *Abood v. Detroit Board of Education* ügyben, miközben fenntartja a vállalatokra vonatkozó állami korlátozást a *First National Bank of Boston v. Bellotti* (435 U.S. 765) ügyben (1978). BAKER i. m. (1. lj.) 223–224. és jegyzetek. L. még: Sheldon LEADER: *Freedom of Association*. Yale University Press, 1992.

²⁷ *Employment Division v. Smith*, 494 U.S. 872 (1990).

Nyilvánvalóan lényeges különbség van aközött, hogy valaki vallásos indíttatásból vesz magához valamilyen kábítószert vagy tagadja meg a katonai szolgálatot és aközött, hogy ugyancsak vallási alapon valaki emberölést vagy emberrablást követ el, hiszen az utóbbi esetben a hívő elkövető erőt vagy erőszakot alkalmaz egy másik emberrel szemben. Nem meglepő módon, a vallási alapú hivatkozások kevésbé meggyőzőek az olyan esetekben, amikor versenylőnyhöz vezetnénk a piacon. A hívő dolgozók alacsony bére, a biztonsági előírások költségcsökkentő hatású elhanyagolása egy egyházi napközi otthonban, vagy a nyitva tartás olyankor, amikor a törvény a versenytársak számára előírja, hogy zárva tartsanak, mind versenyhátrányt jelentenek a többi, nem vallási jellegű vállalkozás számára. Hasonlóan problematikusak a szabad vallásgyakorlásra irányuló igények mások viselkedésének irányítása céljából. Még ha valaki vallási alapon követelhetné is, hogy ne azonosítsák egy számmal, az, hogy igényt tart arra, hogy a többiek e vallásos személy számára elfogadható módon szervezzék a könyvelést, annyit tesz, hogy az illető hatalmat kíván gyakorolni felettük. Ez a probléma a földhasználattal kapcsolatban is felmerül. Az, ha egy vallási csoport vallási alapon dönt földje adott módon történő használatáról, általában jóval kisebb magánhatalmi fenyegetést jelent annál, mint ha jogot formálna arra, hogy döntsön mások földjeinek felhasználásáról. Anélkül, hogy megkísérelnénk megoldani ezeket a problémákat – jómagam úgy hiszem, hogy több, a bíróságok által elutasított keresetnek helyt kellett volna adni –, a lényeg az, hogy számos jogelvi kezdeményezés a vallásszabadságra való hivatkozással működő magánhatalom korlátozásával kapcsolatos aggályokra reagál.

4. Párhuzamok és különbségek

Az állami cselekvés korábbi vizsgálata és a vallás- és egyesülési szabadsággal kapcsolatos fenti példák jól mutatják a magánhatalommal kapcsolatos aggályok széles körű befolyását az alkotmányértelmezésre. Ugyanakkor e fenti problémák a magánhatalommal kapcsolatban több érdekes különbséget is mutatnak ahhoz a problémához képest, amit a magánhatalom kérdése a sajtószabadság értelmezésével kapcsolatban vet fel. E különbségek akkor válnak világossá, amikor összehasonlítjuk az értelmező válaszok lépéseit. A fent tárgyalt esetekben a két leggyakoribb értelmező válasz a jog kiterjesztése – rendszerint valamilyen állami cselekvés megállapítása révén –, vagy a jog akár a gondos lefaragás (az abszolutista megoldás), akár az indokolt jogkorlátozások elfogadása (a kiegyensúlyozó megoldás) révén történő korlátozása volt.

Ha például egy munkáltató vagy tulajdonos²⁸ Alkotmány által nem védett magánhatalmának gyakorlása egy Alkotmányon alapuló jogot vagy érdeket veszélyeztet,²⁹ úgy e magánha-

²⁸ Jómagam kevésbé tartom életszerűnek az azon jogra vonatkozó legtöbb alkotmányos igényt, hogy kereskedelmi tulajdont mások feletti hatalomgyakorlásra használjanak fel – lásd pl. a bíróság által a *Pruneyard Shopping Center v. Robins* [447 U.S. 74 (1980)] ügyben elutasított kereseteket –, mindazonáltal a magánhatalom alkotmányos védelmének terjedelmét lehetséges és szükséges is vitatni.

²⁹ Egy indokolásban, amelyben visszaköszön a Tizennegyedik Alkotmánykiegészítés ötödik paragrafusával kapcsolatos „racsni-elmélete” [l. pl. *Katzenbach v. Morgan*, 384 U.S. 641 (1966)], Brennan bíró egy ízben megjegyezte, hogy lehetséges, hogy az Alkotmány elismerjen egy jogot, ám azután ne részesítse teljes körű védelemben, azaz lehetséges olyan eset, hogy az Alkotmány kizárólag az „állami” cselekvéssel szemben nyújt védelmet. L. *United States*

talom korlátozható, a jog pedig érvényesíthető valamely állami cselekvés megfelelően kiterjedt megállapítása révén (jóllehet a szabadsághoz, egyenlőséghez, vagy méltósághoz fűződő érdek a legtöbb esetben kénytelen kivárni, hogy a jogalkotás védelmet biztosítson a számára). Hasonlóképpen, ahogyan az egyesülési szabadság és a szabad vallásgyakorlás vizsgálata során láthattuk, hogy ha az alkotmányos védelem kiterjed a magánhatalomra, akkor az alkotmányos jog fenyegetést jelenthet más fontos érdekekre – köztük a hatékony gazdasági tevékenységhez vagy a környezet hatósági védelméhez fűződő érdekekre, vagy akár egyéb, alkotmányosan megalapozott érdekekre.³⁰ A válasz gyakran vagy a jog szűkítése, vagy korlátozásának elősegítése.

A magánhatalommal és a sajtóval kapcsolatos korábbi vizsgálatom egy másik problémát vet fel: a sajtószabadságot aláásó hatalom egyúttal a sajtószabadság részeként tart igényt védelemre. Másképpen fogalmazva, a sajtó egyes tényezőinek magánhatalma korlátozhatja más tényezők szabadságát, és ezáltal pontosan azon teljesítmények tekintetében ronthatja le a sajtó működését, amelyek az alkotmányos védelmet indokolják. Ez a probléma szorosan hozzátartozik a sajtószabadság fogalmához.

Ezt az ellentmondást nem oldja fel az állami cselekvés megállapítása, a sajtószabadság egyensúlyba állítása más értékekkel, vagy a sajtószabadság következetes fenntartásának ötvözése olyan egyéb eszközökkel, amelyek alkalmasak e szabadság esetleges nemkívánatos hatásainak kezelésére. A többi vizsgált példával ellentétben, a sajtószabadság esetében az adott jogon alapuló igények elismerése vélhetően aláássa magát a sajtószabadsághoz való jogot. Ha a sajtószabadság a hirdető és a magántulajdonosok saját kommunikációs céljaik érdekében végzett tevékenységének szabadságát jelenti, akkor e szabadság elismerése alááshatja a sajtószabadságot abban az értelemben, hogy az az újságírás szabadságát jelenti éppen azon kommunikációs célok megvalósítására, amelyek az alkotmányos védelem indokául szolgálnak. Ebben a kérdésben választani kell a sajtószabadság eltérő felfogásai közül. Az egyik nézet szerint a sajtószabadság kiteljesedése minden bizonnyal megengedi, sőt vélhetően szükségessé is teszi³¹ az állami beavatkozást, mégpedig nem azért, hogy egy, a sajtóhoz képest külső magánhatalmat – például egy munkaadó vagy egy bevásárlóközpont hatalmát – korlátozzon a szólásszabadság érdekében, hanem azért, hogy hatást gyakoroljon magának a sajtónak az intézményi szervezetére.

v. *Guest* 383 U.S. 745, 774-86 (1966) (Brennan bíró részben egyetértett, részben különvéleményt fogalmazott meg.) Az Alkotmány csak ilyen, nem-pozitívista értelmezése teszi lehetővé, hogy az Első Alkotmánymódosítás biztosította jogok magánhatalom általi veszélyeztetéséről beszéljünk, szemben az alkotmányos érdekekkel vagy értékkel. L. pl.: Jason P. ISRALOWITZ: *The Reporter as Citizen: Newspaper Ethics and Constitutional Values*. 221 *University of Pennsylvania Law Review* (1992) 141.

³⁰ Lehet pl. amellett érvelni, hogy a Fiatall Üzletemberek Kamarájának állítólagos egyesülési „jogai” korlátozták a nők egyenjogúsághoz fűződő „érdekeit”. A sajtózáradék vonatkozásában ezzel analóg azoknak a kiadványoknak az esete, amelyek állítólagosan behatolnak az emberek magánszférájába, sértik a jó híreket vagy érzelmi károkat okoznak.

³¹ A kormányzati beavatkozás engedélyezése és megkövetelése közötti megkülönböztetésnek komoly múltja van a műsorszórás területén, ahol a beavatkozást engedélyezték, de nem követelték meg. L. *Red Lion Broadcasting Corporation v. Szövetségi Kommunikációs Bizottság*, 395 U.S. 367 (1969) (a méltányosság elvének fenntartása); *CBS v. Szövetségi Kommunikációs Bizottság*, 453 U.S. 367 (1981) [a műsorszórók azon kötelezettségének fenntartása, hogy a jelöltek számára megfelelő (fizetett) hozzáférést biztosítsanak]; *CBS v. Democratic Nat'l Comm.*, 412 U.S. 94 (1973) (a műsorszóróknak nem alkotmányos kötelessége fizetett hirdetéseket közzétenni felelős személyek vagy csoportok számára, jóllehet a Kongresszus előírhat ilyen kötelezettséget).

E belső konfliktus számos hasonlóságot mutat a szólásszabadsággal kapcsolatos nemrégiben lefolytatott vitákkal. A pornográfia és a gyűlöletbeszéd egyes bírálói úgy vélik, hogy az ilyen kommunikáció olyan negatív következményekkel jár, amelyek túllépik a bántó és sérelmes megnyilatkozást vagy az ilyen kommunikáció által szándékosan vagy akaratlanul bátorított antiszociális vagy bűncselekmény jellegű magatartást. Eme érvelés szerint a legfőbb rosszat a domináns társadalmi csoportok azon lehetősége jelenti, hogy az ilyen beszédformát társadalmilag alárendelt csoportok – például a nők vagy a faji kisebbségek – elhallgattatására használják fel.³² (Egyesek szerint hasonlóan elnyomó hatással jár a nagy vagyoni politikai folyamatban történő felhasználása.) Jóllehet jómagam számos alapvető szempontból csábítónak, ugyanakkor empirikusan megalapozatlannak tekintem ezeket az érveket, azok mindenesetre párhuzamba állíthatók a magánhatalommal és a sajtóval kapcsolatos érveléssel. Azt példázzák, hogy a magánhatalom védelme valamely alkotmányos jog alapján hogyan képes magát az adott jogot, vagy legalábbis annak a védelmet megalapozó megerősítő logika viszonylatában való működését aláásni. Annyi bizonyos, hogy ha az elhallgattatás vádjai empirikusan meggyőzők, akkor a szólásban megnyilvánuló magánhatalom befolyásolhatja az anyagi jog értelmezésével kapcsolatos döntést.

Mindazonáltal a szólásszabadsággal és sajtószabadsággal kapcsolatos ügyek közötti egyik lényeges különbség eltérő értelmező válaszokhoz vezethet. A két jog megalapozásának logikája eltérő. A szólás, az egyesülés és a vallás (legalábbis részben) az egyéni szabadság vagy autonómia kollektív tiszteletének megtestesüléseként részesülnek alkotmányos védelemben. A liberális alkotmányelméletben ezek a jogok nem csupán instrumentális, hanem önértékkel is rendelkeznek. Azonban az alapvető jogok gyakorlása problémákat, sőt akár súlyos károkat is okozhat. Az egyéni döntés bárminemű korlátozása a jog megfelelő hatáskörén belül implicit módon intoleranciát fejez ki a személyiséggel vagy a cselekvés autonómiájával szemben, és szükségképpen a jog megkurtítását jelenti. Ez az érv jelentős mértékben megerősíti azt a polgári libertárius elképzelést, amely szerint a megfelelő kollektív reakciónak olyan formát kell öltetnie, amely nem fojtja el a szabadságot, és nem kurtítja meg a jogot.

Ezzel szemben a liberális alkotmányelmélet kizárólag instrumentális értéket tulajdonít az intézményeknek, például a sajtónak. Az intézmények világi értéke és a szabadságuk kizárólag a – tág értelemben vett – emberi érdekeknek tett szolgálatukban rejlik. Tekintettel arra, hogy az egyes jogok terjedelme az adott jog indokolásán alapul, a Sajtózáradékkal kapcsolatos megfelelő értelmezési döntéseknek azt kell figyelembe venniük, hogy az adott értelmezés előmozdítja-e az olyan szabad és független sajtó működését, amelytől elvárható, hogy a legmegfelelőbb módon lássa el demokratikus funkcióit.

A sajtószabadság e két sajtóosságának – vagyis annak, hogy a magánhatalom a sajtószabadság fogalmától elválaszthatatlan problémát jelent, és annak, hogy az Alkotmány kizárólag

³² A pornográfia hatásával kapcsolatban Catharine MacKinnon úgy érvel, hogy az „normalizálja azt a rettegést, ami elhallgattatja a nők szempontjait”. „Meghallhatatlanná teszi a tiltakozást.” Így „a férfiak úgynevezett szólásszabadsága elhallgattatja a nők szabad szólását.” Catharine A. MACKINNON: *Toward A Feminist Theory of the State*. Harvard University Press, 1989. 205. L. még: Frank I. MICHELMAN: Conceptions of Democracy in American Constitutional Argument: The Case of Pornography Regulation. 291 *Tennessee Law Review* (1989) 56.; Charles R. LAWRENCE III: If He Hollers Let Him Go: Regulating Racist Speech on Campus. *Duke Law Journal* (1990) 431.

instrumentális értéket tulajdonít a sajtónak – hatással kell lennie az alkotmányelméletre. Ha egy Alkotmány által védett hatalmi központ kedvezőtlen hatással van más jelentős érdekekre, akkor az állam (és a magáncsoportok) általában úgy képesek a leghatékonyabban támogatni e kedvezőtlenül érintett érdekeket, ha közben nem korlátozzák az érdekeiket sértő alkotmányos jogot. Ez a válasz azonban kevésbé kielégítő abban az esetben, ahol a magánhatalom problémája elválaszthatatlan az illető jogtól, hiszen éppen arról van szó, hogy e hatalom megnyomorítja magának az adott jognak a működését. Az olyan esetekben pedig, ahol az alkotmányos oltalmat élvező magánhatalmat önértéknek tekintik, a jognak a visszaélésre való figyelemmel történő módosítása rendszerint ellentétes azzal, amin az adott jog alapul. Erre példa az az eset, amikor valakit megakadályoznak abban, hogy rossz döntést hozzon, holott éppen az az érdeke – vagy joga –, hogy jól vagy rosszul, de önállóan döntsön. Ez az ellenvetés azonban nem áll meg abban az esetben, ha a jog megalapozása elsődlegesen instrumentális jellegű.³³

Így tehát, jóllehet a magánhatalom birtokosai – a tulajdonosok, illetve a hirdetők – értékelhető érveket hoznak fel a Sajtózáradék nyújtotta védelem mellett, ezeket az érveket gyengíti az a tény, hogy magánhatalmuk révén cenzúrát gyakorolnak a védett intézmény egyéb részlegeinek, a védett intézményi rendszer egyéb tagjainak megnyilvánulásai felett.³⁴ Tovább gyengíti ezeket az érveket az a gyakorlati felismerés is, hogy e magánhatalom jelentős mértékben aláássa az intézmény teljesítményét pontosan azon szerepe vonatkozásában, amely megalapozná az alkotmányos védelem szükségességét. Az értelmezői válasznak olyan formában kell a jogot instrumentálisan értelmeznie, hogy az borotvaélen táncoljon az állam és a magánhatalom általi visszaélések ikerveszélei között. Ezen a ponton pedig közvetlenül meg kell vizsgálnunk ezt az értelmezési kérdést.

5. A Sajtózáradék négyféle értelmezése

Tekintsük át a Sajtózáradék négy lehetséges elméleti értelmezését! Először, a garancia értelmezhető mindennemű állami cselekvés tilalmaként, különösképpen, ha az a sajtóra irányul. Itt egy olyan ‘semlegességi’ vagy ‘válaszfal-’ követelmény fogalmazódik meg, amely hasonlatos ahhoz a választóvonalhoz, amely egyesek szerint az államot és az egyházat egymástól elválasztja.³⁵ Ez az

³³ Ellentétben a szabad vallásgyakorlással, a szólásszabadsággal és az egyesülési szabadsággal, de hasonlóan a Sajtózáradékhoz, a Vallásalapítási Záradékot célszerűbb inkább instrumentalista, mint autonómia-központú szemüvegen keresztül nézni. A hasonlóságok mellett ugyanakkor legalább ilyen fontos különbségek is akadnak e két intézményorientált rendelkezést megalapozó instrumentalista megfontolások és hatalommal kapcsolatos aggályok között, amiket ugyancsak célszerű figyelembe venni értelmezésük során.

³⁴ Hugo Black bíró igen éleslátó észrevételt tett ezzel kapcsolatban. A következőképpen érvelt a bíróság nevében: „Igen különös lenne (...), ha a sajtószabadsággal kapcsolatos és az Első Alkotmánykiegészítés elfogadásához vezető súlyos aggodalmat arra vonatkozó előírásaként kellene értelmezni, hogy az államnak ne álljon hatalmában e szabadság védelme. A sajtónak az állami beavatkozástól való, az Első Alkotmánykiegészítés által garantált szabadsága nem szentesítheti a sajtó magánérdekek általi elnyomását.” *Associated Press v. United States*, 326 U.S. 1, 20 (1945).

³⁵ A vallásalapítási szabadságra vonatkozó záradékkal kapcsolatos jogtudomány valóban megkülönbözteti egymástól a ‘válaszfal’ metaforáját és a ‘semlegességet’; a Sajtózáradék ezen első értelmezésben inkább a ‘semlegesség’ követelményéhez hasonlatos. Mégis használni fogom az előbbi metaforáját, mivel képként a válaszfal kifejezésben képes érzékeltetni a Sajtózáradék ezen értelmezése alapján az államtól megkövetelt gyakorlatot.

értelmezés abban az esetben lenne logikus, ha a sajtószabadságot kizárólag az állam fenyegetné. Ebben az esetben az állami beavatkozás minden esetben veszélyeztetné a sajtószabadság eszméjét és annak arra soha nem lenne szüksége. Ennek megfelelően, a sajtószabadságot így jó közelítéssel úgy lehetne értelmezni, mint a vállalkozás szabadságát egy viszonylag kevésbé szabályozott piacon. Az ilyen 'válaszfalon' alapuló értelmezés azonban nem veszi figyelembe a kormányzati beavatkozás két évszázados gyakorlatát.

Történelmünk során az állam – gyakran az igazságszolgáltatás jóváhagyásával – számtalanszor támogatta a sajtót, nem ritkán azzal a céllal, hogy annak fejlődését valamilyen adott irányba terelje. Az állami politika természetesen jelentősen kihat a rádiók és televíziók műsor-szerkezetére és tartalmára. Ez azonban mindig is igaz volt a nyomtatott sajtó tekintetében is. Sok esetben éppen a postának nyújtott támogatás – különösen a 19. század során – tette lehetővé az újságok létét, és e támogatások feltételei nagyban kihatottak a sajtóvállalkozások jellegére. A védnökség, az állami hirdetések és az állami nyomdai szerződések ugyancsak jelentős mértékű – és kifejezetten a médiavállalkozások egy meghatározott csoportjának támogatására irányuló – befolyást jelentettek.

Az állami politika továbbra is jelen van és jelentős befolyással rendelkezik számos területen. Talán a leggyakrabban emlegetett példa az újságok megőrzéséről szóló törvény (*Newspaper Preservation Act*), egy olyan sajtótörvény, amely szelektíven nyújt előnyöket bizonyos lapoknak, míg másokat hátrányos helyzetbe hoz. A Rand Corporation tanulmánya arra a következtetésre jutott, hogy az újságok láncszerű tulajdonosi szerkezete a szövetségi jogalkotás – elsősorban az adótörvények – miatt, nem pedig a hatékonysággal vagy a piaccal kapcsolatos megfontolások miatt terjedt el.³⁶ A különböző mértékű postának nyújtott támogatások is fennmaradtak, és ezek továbbra is befolyásolják a sajtó arculatát. A Fehér Ház olyan előjogokat biztosít a sajtó számára, amelyek nyilvánvalóan a sajtó támogatásának minősülnek, hiszen csökkentik a tudósítások költségét bizonyos típusú információk vonatkozásában. E támogatásokat a Fehér Ház differenciáltan nyújtja egyes médiatársaságok egyes újságíróinak, míg mások nem részesülnek azokból.³⁷ Számos tagállami jogszabályt is lehetne idézni. 1991-ben például Pete Wilson kormányzó alatt Kalifornia általános forgalmi adót vezetett be az újságok értékesítési bevételére, amely azonban nem vonatkozott a reklámfelület értékesítéséből származó bevételekre. Ez a szabályozás csaknem pontosan a fordítottja a legtöbb európai országban hatályos szabályoknak, ahol felvilágosultabb módon gondolkodnak a sajtószabályozásról. A kaliforniai adórendszer arra ösztönzi az újságokat, hogy mind jobban kiszolgálják a hirdetőik igényeit, és minél kevésbé törődjenek az olvasókéval.

E példák – amelyek közül több bírói jóváhagyást is kapott – csupán ízelítőt nyújtanak abból, hogy a gyakorlat milyen mértékben utasította el a Sajtózáradék 'válaszfal' típusú értel-

³⁶ James N. DERTOUZOS – Kenneth E. THORPE: *Newspaper Groups: Economies of Scale, Tax Laws, and Merger Incentives*. (Rand, R-2878-SBA, 1982).

³⁷ Ahogy a *Sherril v. Knight* ügyből [569 F.2d 124 (Washington D.C. Kerületi Bíróság 1977)] kiderült, a Fehér Házba szóló sajtóbelépő megszerzéséhez szükséges, hogy a tudósító washingtoni lakhellyel rendelkezzen és rendszeresen feladata legyen a tudósítás a Fehér Házból. Nyilvánvaló, hogy számos médiatársaság – különösen a kisebb társaságok – nem rendelkeznek e feltételeknek megfelelő újságírókkal.

mezését. Tézisemet alapul véve – miszerint a magánhatalom éppúgy jelentős fenyegetést jelent a sajtószabadságra nézve, mint az állam hatalma – bölcs dolog volt elvetni ezt az értelmezést.

A három további értelmezés vagy megengedi, vagy egyenesen megkívánja a közvetlenebb állami beavatkozást. A második – ‘hatáselvű’ – értelmezés lehetővé tenné a kormányzati támogatást, ugyanakkor tiltaná a sajtó bármely részére negatív hatással járó jogszabályokat. A harmadik – a ‘helytelen célokra’ vonatkozó – értelmezés szerint megengedhető bizonyos mértékű korlátozás (a cenzúra kivételével), kivéve, ha azzal a céllal fogadnak el szerkezeti szabályokat, hogy korlátozzák a sajtó életképességét vagy szabadságát. Végül a negyedik – a leginkább beavatkozás-párti – értelmezés a sajtószabadságra vonatkozó garanciának azt az olvasatát tekinti mérvadónak, amely szerint az állam köteles a sajtószabadságot – vagyis a szabad sajtó eszményének tényleges megvalósulását és működését – előmozdító jogszabályokat elfogadni.

E negyedik megközelítésmóddal itt nem foglalkozom. Hasonló megközelítést alkalmaznak azokban az országokban, amelyekben a miénkkel ellentétben a sajtószabadság alkotmányos garanciájára nem vonatkozik az állami cselekvés megszorítása. Másfelől, hazánkban is hallhatunk olyan hangokat, amelyek e negyedik megközelítéshez hasonló elgondolásokat támogattak, különösen azzal kapcsolatban, hogy az Alkotmány (legalábbis a sajtó bizonyos részei vonatkozásában) bizonyos kötelezettségeket szab a nyilvános hozzáféréssel kapcsolatban. Országunkban azonban ez az értelmezés szinte semmilyen bírói elismerést nem nyert. Sőt, aligha volna bölcs dolog egy alkotmánybírárságtól elvárni, hogy instrumentális döntéseket hozzon arról, hogy miképpen lenne leginkább célszerű előmozdítani a sajtó működését, illetve hogy normatív ítéleteket alkosson azzal kapcsolatban, hogy a sajtó teljesítményére vonatkozó elvárások közül melyeknek kedvezzen az Alkotmány.

Marad tehát a második és a harmadik értelmezés, amelyek közül mindkettő engedélyezi a korlátozott mértékű kormányzati beavatkozást. Első látásra a második értelmezés tűnhet vonzóbbnak, vagyis az, amelyik engedélyezné a kormányzati beavatkozást, de kizárólag a sajtó védelme, haszna vagy támogatása érdekében. Ha azonban az alkotmányos garancia által eloszlatni kívánt aggály az állam helytelen befolyásával kapcsolatos – amely aggodalom hívta életre a ‘válaszfal’ jellegű értelmezést –, akkor a második, ‘hatáselvű’ értelmezés valójában nem képes kiküszöbölni ezt a veszélyt, hiszen nem gátolja meg az államot abban, hogy egy mézesmadzag – azaz különböző juttatások – alkalmazásával aláássa a sajtó megfelelő teljesítményét. Márpedig mézesmadzagot – akár pénzbeli támogatást, szelektíven adagolt szenczációkat, interjúkat és hozzáférést, vagy különféle engedélyeket és mentességeket³⁸ – fel lehet használni, és a történelem folyamán mindig fel is használták a médiatartalom befolyásolására.³⁹ Így, ha az egyetlen aggodalom kizárólag az államra vonatkozik, akkor a második értelmezés sem megfelelő. Ezzel szemben

³⁸ Amikor a Knight-Ridder birtokolta *Detroit Free Press* Edwin Meese legfőbb ügyész jóváhagyását várta, hogy közös üzemeltetési szerződést köthessen a *Detroit Newsszal*, a tudósítások szerint mind a *Free Press*, mind az ugyancsak a Knight-Ridder tulajdonában álló *Miami Herald* ‘visszavett’ Meese bírálatából, és a Meese-karikatúrák „a szerződésre vonatkozó döntés meghozataláig tilalom alá estek.” James D. SQUIRES: *Read All About It!* Times Books, 1993. 123.

³⁹ Mark Hertsgaard szerint a Reagan-adminisztráció hatékonyabban tudta manipulálni a sajtót a mézesmadzag-módszerrel, mint a Nixon-adminisztráció a szankciókkal vagy az azokra vonatkozó fenyegetésekkel. Mark HERTSGAARD: *On Bended Knee: The Press and the Reagan Presidency*. Farrar Straus Giroux, 1989. 182. Mexikó állam állítólag ennél is látványosabban, csaknem kizárólag készpénzes ‘hirdetési’ kifizetésekkel tartja széles körű ellenőrzés alatt a lapokat. Raymundo Riva PALACIO: *The Kept Mexican Press*. *Nieman Reports* (1992. nyár), 53.

– jóllehet számos esetben túlságosan homályosak a körülmények ahhoz, hogy alátámasszák a jogi korlátozást – a ‘helytelen célokra’ összpontosító megközelítés megfelelő eszköz a mézes-madzag kifogásolható alkalmazásának megrendszabályozására.

Másfelől, ha egy egészséges, erős és demokratikus sajtó tekintetében válik szükségessé a sajtószabadságot aláásó magánhatalom korlátozása, akkor a második megközelítésmód túlzott mértékű korlátozást jelent. A ‘válaszfal’ jellegű megközelítéstől az állami támogatást vagy szubvenciót lehetővé tevő megközelítés irányába történő elmozdulást az a felismerés indokolja, hogy bizonyos állami beavatkozások jótékony hatásúak. Ez az érvelés azonban egy még szélesebb körű állami beavatkozást támogat, és számos, kifejezetten a médiára irányuló intézkedést tart elfogadhatónak, még abban az esetben is, ha azok hátrányosak a média egyes elemei számára, feltéve, hogy más elemek tekintetében azonban előnyösek. A magánhatalommal kapcsolatos aggodalom és az az álláspont, hogy az állami beavatkozás hasznos is lehet, mindaddig hozzájárulhat a médiavállalatok belső hatalmi szerkezetére (vagyis egy médiaorientált munkajogra) és a média területén működő gazdasági ösztönzőkre vonatkozó jogszabályok helyes irányához, amíg e jogszabályok célja a média függetlenségének és teljesítményének előmozdítása, nem pedig aláásása.⁴⁰

Természetesen az ilyen megerősítő jellegű jogalkotói hatalom visszaélésekre is lehetőséget ad. A harmadik értelmezés szerint a Sajtózáradék elsődlegesen az ilyen jellegű állami visszaéléseket tiltja. Bírósági felülvizsgálat keretében az alkotmánybíróság feladata lehetne a jogalkotás felügyelete. Amellett, hogy minden formában tiltja a cenzúrát, ez az értelmezés alkotmányellenesnek tekinti az annak aláásására irányuló állami törekvéseket, hogy a sajtó képes legyen ellátni az alkotmányos védelmet indokoló funkcióit. Alkotmányos szempontból elfogadhatók ugyanakkor más (nem cenzurális) jogszabályok, amelyek a sajtó működésének javítását, különösképpen a sajtószabadság kiterjesztését és megerősítését szolgálják.

Ez az elvi áttekintés azt mutatja, hogy minél nagyobb az aggodalom a magánhatalommal kapcsolatban, annál nagyobb a harmadik, a ‘helytelen célokra’ hivatkozó értelmezés vonzereje, és annál világosabbá válnak az első és második értelmezés hiányosságai. Ha a magánhatalom elégséges és visszaéléstől mentes lenne a médiagyártás összefüggésében, úgy a ‘válaszfal’ típusú elemzés lenne a leginkább vonzó. Ha azonban a magánhatalom nem megfelelő – azaz, ha az jelenti a problémát, hogy a piac elégtelen erőforrásokat biztosít a média számára –, akkor a második, ‘hatáselvű’ elemzés szerinti állami támogatás tűnhet megfelelőnek. Ha viszont a magánhatalom egyúttal fenyegetést is jelent a demokrácia számára szükséges sajtóteljesítményre nézve, akkor a harmadik, ‘helytelen célokra’ összpontosító (vagy esetleg a negyedik) értelmezés vonzereje nagyobb.

Ezen túlmenően utalok arra is, hogy a ‘helytelen célokra’ összpontosító értelmezés alapján érthető meg leginkább a médiával kapcsolatos történeti joganyag és az annak jogszabályait jóvá-

⁴⁰ Jóllehet hazánkban a jogi gondolkodás gyakran azonosítja a sajtót a tulajdonosokkal, az ésszerű válasz arra a kérdésre, hogy pontosan kikből is áll a védelem alatt álló sajtó, az lehetne, hogy azokból az emberekből, akik szakmai tevékenysége a sajtót alkotja. A két lehetséges válasz közötti választás nem logika kérdése; ahogyan korábban már kifejtettem, a kérdést a megfelelő kontextusban, nyilvános viták alapján kellene megválaszolni. L. BAKER i. m. (1. lj.) 250–271. Jóllehet a hatáselvű megközelítés alighanem kizárja, hogy a törvényhozás ilyen nyilvános vitán alapuljon, a helytelen célokra összpontosító megközelítés ezt – bár korlátok között – egyértelműen lehetségesnek tartja.

hagyó ítélkezési gyakorlat. Kizárólag ez a megközelítés teszi lehetővé az újságok megőrzéséről szóló törvény (*Newspaper Preservation Act*) elfogadását, azokat az egyedülálló módon (néhány) újságra vonatkozó korlátozásokat, amelyek megakadályozzák, hogy ezen újságok műsorszóró létesítmények birtoklása révén felerősítsék 'hangjukat', a közművekre vonatkozó olyan szabályokat, mint például az a követelmény, hogy a telefontársaságok általános szolgáltatóként működjenek, vagy, hogy a *Baby Bell* társaságok ne birtokolhassanak és ne végezhesenek kábeles műsorszolgáltatást. Jóllehet a sajtójog e strukturális területe folyamatos változásban van, úgy tűnik, a meglévő alkotmánytan biztosítja a legátfogóbb kereteket ahhoz, hogy bölcs választ találjunk a magánhatalomnak a sajtószabadság aláásásával kapcsolatban felmerülő problémáira.

FORDÍTOTTA: NAGY SZABOLCS ÉS KOLTAY ANDRÁS